

ЛІТЕРАТУРА

1. Блохина И. В. Всемирная история костюма, моды и стиля / И. В. Блохина. – Минск: Харвест, 2007. – 400 с.
2. Захаржевская Р. В. История костюма: От античности до современности / Р. В. Захаржевская. – 3-е изд., доп. – М.: РИПОЛ классик, 2005. – 288 с.
3. Иванов А. Ю. Повседневная жизнь французов при Наполеоне / А. Ю. Иванов. Серия «Живая история: повседневная жизнь человечества». – М.: Молодая гвардия, 2006. – 350 с.
4. История моды с XVIII по XX век: коллекция института костюма г. Киото, Япония / [Ред. А. Фукай, М. Ивагами]. – Италия–Россия: Taschen, 2007. – 737 с.
5. Килошенко М. И. Психология моды: Учеб. пособие для вузов / М. И. Ки-лошенко. – 2-е изд., испр. – М.: Изд-во Оникс, 2006. – 320 с.
6. Манфред А. З. Три портрета эпохи Великой французской революции.
7. Моруа А. История Франции: от римского времени до начала Великой Французской революции / А. Моруа; [пер. с фр. А. Ю. Серебрянникова]. – СПб.: Гуманитарная Академия, 2008. – 349 с.
8. Турчин В. С. Французское искусство от Людовика XVI до Наполеона: l'ancien regime, революция и империя, XVIII – начало XIX вв. / В. С. Турчин. – М.: Жираф, 2007. – 286 с.

УДК 745.54.048 (477)

О. В. ТИХОНИЮК

**ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИТИНАНКИ
У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ МАЙСТРІВ**

У статті розглядається традиційний напрям української витинанки кінця XX – початку XXI ст. У ній проаналізовано витинані твори орнаментально-декоративного характеру. Висвітлено джерела інспірації їх авторів та встановлено роль цього напрямку в розвитку мистецтва витинанки.

Ключові слова: витинанка, орнаментально-декоративні композиції, мотиви, традиції, стилістичні особливості, техніка.

О. В. ТИХОНИЮК

**ТРАДИЦИИ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ ВЫТИНАНКИ
В ТВОРЧЕСТВЕ СОВРЕМЕННЫХ МАСТЕРОВ**

В статье рассматривается традиционное направление украинской вытинанки конца XX – начала XXI века. В ней проанализированы произведения орнаментально-декоративного характера. Отражены источники инспирации их авторов и установлена роль этого направления в развитии искусства вырезанки.

Ключевые слова: вырезанка, орнаментально-декоративные композиции, мотивы, традиции, стилистические особенности, техника.

О. В. ТЫХОНИУК

**TRADITIONS UKRAINIAN FOLK PAPER CUT
IN CREATION OF MODERN OF MASTERS**

The article is devoted traditional direction the modern Ukrainian paper-cut. In it is analysed paper-cut's works ornamental character. The sources of inspiration of their authors are reflected and the role of this direction is set in development of art of paper-cuts.

Key words: paper-cut, ornamental compositions, traditions, stylistic features, technique.

У період активного зацікавлення витинанкою професійними митцями вже відбулись певні стилістичні, композиційні та тематичні видозміни у сфері українських традиційних паперових оздоб. Однак багато сучасних митців (як народних майстрів, так і професійних художників) вивчають та інтерпретують саме традиційні зразки. Витинані твори, в основі яких характерна для української народної витинанки орнаментально-декоративна композиція, становлять один з напрямів розвитку витинанки кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Серед досліджень, присвячених мистецтву витинанки, основною працею є монографія М. Станкевича [8]. У ній автор ґрунтовно висвітлює традиційні риси українських паперових прикрас та простежує їх еволюцію до 1980-х років. Окремі відомості щодо регіональних особливостей народної витинанки подають В. Гагенмейстер, Б. Бутник-Сіверський, Н. Кочережко, М. Гоцуляк [1; 13; 5; 2]. Висвітленню історії, типології, мотивів і символіки української витинанки присвячені публікації майстра сучасної витинанки С. Танадайчука [9-11]. Витинанку в контексті розвитку українського декоративно-прикладного мистецтва 60–80-х років минулого століття розглядає Т. Кара-Васильєва [4].

Метою статті є висвітлення одного з напрямів у сучасній українській витинанці, в основі якого лежить інтерпретація традиційних зразків хатніх паперових прикрас, а також визначення його специфіки у творчості професійних художників.

Працюючи в традиційному напрямі, художники вирішують такі завдання: організувати елементи композиції в узгоджену систему; віднайти доцільне співвідношення матеріалу та форми; перейняти образно-символічну систему народної орнаментики, розширити її; зберегти локальні й національні особливості витинанки в контексті декоративного мистецтва. Приклади традиційних витинаних композицій знаходимо у ранній творчості витинанкарів, що в подальшому пішли експериментальним шляхом (Л. Мазур, Д. Мимрик, О. Турянська).

В інших випадках вихідці з місцевості, де міцні традиції витинанкарства, отримавши професійну художню кваліфікацію, продовжували відтворювати знані з дитинства мотиви на якісно іншому рівні (Л. Бабіч). Тому збережені традиційні форми у творчості професійних майстрів з'явилися за двох обставин: як транслювання традицій із покоління в покоління (передусім в осередках, де витинанка була більш поширена – Поділля, Подніпров'я) та у вигляді свідомого імітування орнаментики традиційної витинанки.

Використовуючи багатий досвід попередніх поколінь місцевих майстрів, професійні художники вдосконалюють майстерність виконання. Проте збереження майстрами традицій витинанки без змін більшою мірою притаманне народним майстрам, тоді як подібні приклади серед професійних митців рідкісні, але для нашого дослідження вони важливі як перехідний етап між паперовими прикрасами селянських хат і декоративними аркушами виставкового призначення. Найбільш цілісно народна витинанка представлена у ранніх роботах Дмитра Мимрика, а також у творах Оксани Цимбалюк, Людмили Бабіч, які засвідчують тонке відчуття витоків цього мистецтва (Лл. 1). Особливістю їх творчості є також збереження регіональних ознак. Відносно добре збереглися до нашого часу народні традиції петриківської витинанки, зокрема той із її різновидів, де витинали окремі частини зображення з кольорового глянцевого паперу. Потім їх з'єднували й укладали на стіні в окремі композиції [8, с. 42].

Спадкоємицею майстрів Петриківки є художниця з Царичанки Людмила Бабіч. Про глибоке знання традицій та внутрішнє відчуття народної естетики свідчить серія фіранок та рушників, виконана у 1990-х роках (Лл. 2). Тут майстриня поєднала ажурне витинання зі складеним, аплікативним. З країв цільних аркушів прямокутної форми витято орнаментальні стрічки, що з нижнього краю завершуються фігурними виступами декору. В центральній частині кожної композиції розміщено квітковий мотив складеного типу, стилістично наближений до традиційної петриківської витинанки. На прикладі таких творів можна простежити більш пізній, перехідний етап функціонування паперових прикрас. За основу творів взято паперові фіранки з білого, тонкого і напівпрозорого паперу, що слугували прикрасою для вікон у селянських хатах приблизно до середини 50-х років ХХ століття [2, с. 78]. Такий вибір матеріалу у системі хатнього декору пояснювався потребою у

багаторазовому складанні під час вирізування (довжина деяких фіранок сягала 110 см) та здатністю пропускати сонячні промені.

Ажурна частина фіранок Л. Бабіч також виконана з напівпрозорої кальки. Однак функціонального навантаження транспарентність паперу не несе – твори виставкового призначення, які служать для сприйняття в оформленому вигляді, наклеєні на тло, а витятий на аркуші стандартного формату А-3 орнамент (стрічковий рапорт) має фрагментарний характер. Ймовірно, крім буквального відтворення традицій, майстриню привабила художня особливість матеріалу, яка надавала декору витонченого, нюансового характеру. Це підкреслює й обраний майстринею колір фону – світло-сірий. Такий підхід дозволив утримати рясний, багаторівневий декор на другому плані, створюючи контраст матеріалу між ажурною витинанкою та центральною, складеною. Яскраві поліхромні квіткові композиції в такому оточенні звучать більш «дзвінко», збагачено. Таким чином, художні особливості та композиційні структури, які мали функціональне значення в народній витинанці, у творах сучасних митців набувають виключно декоративної якості.

Зі збереженням регіональних ознак і стилістики петриківських мальованок виконано останні твори Л. Бабіч у 2000-их роках. Основним їх мотивом є вазон або букет. Більшість композицій виконано із застосуванням дзеркальної одноосової симетрії. Окремі елементи (квіти, бутони, листочки) за формою нагадують зразки традиційної петриківської витинанки. Майстриня витинає окремі елементи з глянцевого паперу, здебільшого використовуючи чисті, відкриті, насичені кольори. Однак уникає широкого різнобарв'я, притаманного традиційному петриківському декору від середини ХХ століття. Кожна композиція витримана в певній гамі. Послугуючись широкою палітрою відтінків основного кольору, Л. Бабіч доповнює його одним контрастним (до відтінків червоного – чорний, синього – жовтий, фіолетового – білий). Проте такий підхід не порушує тісного взаємозв'язку петриківської витинанки з розписом, де також трапляються експерименти, особливо у випадках виконання його професійними майстрами. Більше того, у витинанках майстрині віддзеркалено пластику й технічні прийоми сучасних мальованок – форма окремих елементів нагадує специфічні мазки пензля. Окрім власного багатого доробку, майстриня передає регіональні витинанкові традиції наступному поколінню майстрів у студії при Царичанському будинку культури (Іл. 3).

Багату спадщину петриківської витинанки використовує у своїй творчій та педагогічній діяльності Олена Половна-Васильєва [3]. В основі формотворення її витинанок покладені принципи декоративно-орнаментального мистецтва («Вужики», 2007).

Досить довго зберігались автентичні традиції на Поділлі, де найбільш стійкі композиційні структури дійшли до наших днів [9, с. 59]. Багата композиційними варіаціями місцевих традиційних витинанок творчість Д. Мимрика. Особливо чітко це помітно в його творах на зразок фіранок і розеток: «Кульбаба», «Терен цвіте» (1970 – 80), «Коні» (1991). Для створення рапортних композицій майстер послуговується різними за розміром та формою пробійниками, а вже потім доповнює твір відповідними прорізами. У його творах домінують квіткові мотиви у вигляді розеток, які відзначаються різноманітністю та фантазією. Інколи Д. Мимрик вводить у рослинні зображення мотив хреста.

Майстриня Оксана Цимбалюк теж черпає натхнення з народної подільської витинанки. Її твори – це органічне поєднання індивідуальної художньої пластики з традиційними композиціями та мотивами. Популярне на Поділлі початку ХХ століття зображення «дерева життя» чи «вазону», в якому поєднували фігурки людей, птахів, рослинні елементи, знайшло відображення у витинанках майстрині [9, с. 44], де застосовано дзеркальну одноосову симетрію. Різноманітні варіанти цих мотивів поєднані загальною композиційною структурою: за вісю симетрії розміщено центральний пагін, що «виростає» з умовного горщика, завершується вгорі квіткою (Іл. 4). Ці два елементи почергово (у різних творах) виконують роль композиційного центру. Від осі відходять численні відгалуження, що теж завершуються різноманітними (залежно від розміру) рослинними елементами. Птахи, вплетені в загальну композицію, підпорядковані загальній декоративній мові. Зображення витято з цільного аркуша кольорового паперу та наклеєне на кольоровий фон з дотриманням тонального контрасту.

Витинанки невеликих розмірів (29×20, 10×15 см) насичені дрібними, рясно декорованими елементами з вражаючою філігранністю виконання.

В окремих випадках дипломовані художники звертаються до первинних витинанкових форм і створюють аналогії до традиційних хатніх прикрас, відгукуючись на побачені ними колекції чи репродукції. «Народне мистецтво, будучи таким «недосяжним зразком», служить для професійно-художньої творчості джерелом не лише натхнення, але й джерелом художніх ідей, уроком нескороминушої краси та мудрості» [7, с. 23]. Осягнувши цю глибинну художню мову, пропустивши її крізь своє етнічне мислення та професійний рівень, митці використовують її у декоративних варіантах різноманітних тем. Мистецтвознавець Ольга Петрова слушно зауважує, що при використанні художниками у творчості прийомів народного мистецтва відбувається «діалог особистості з художньою традицією» [7, с. 14].

Вірність народним традиціям – такий пріоритет у творчості визначив для себе київський витинанкар Василь Корчинський. Свідомо обмежуючи себе в експериментаторстві, художник обирає з притаманних витинанці засобів виразності ті, що відповідають його художньому задуму. Насамперед це симетрія (найчастіше – дзеркальна, в деяких творах – осьова). Впадає у вічі й обмеження колірної гами – у всіх без винятку роботах майстра домінує чорний колір з допоміжними фоновими вставками стриманого кольору. Ще одним запозиченням з царини традиційного декоративного мистецтва є лаконічна стилізація та чіткі силуетні вирішення. Щільне мереживо декоративних форм збагачується чіткими, виконаними під різним кутом рухами (надрізами) інструмента, що лаконічно моделюють форму зображуваних об'єктів. За допомогою такого аскетичного підходу художник намагається сконцентрувати увагу на глибині образів, архаїчній символіці, не втратити те первинне враження від народного мистецтва й витинанки зокрема, що стало рушійною силою у його творчості. Чіткі, узагальнені форми та стримані кольорові вставки свідчать про сформоване розуміння майстром сутності української витинанки.

Зацікавлення витинанням прийшло до В. Корчинського в період творчого становлення, після знайомства з колекцією витинанок Київського музею українського народного декоративного мистецтва 1978 року. Наставниця митця монументаліст Галина Зубченко-Пришедько розкрила композиційні закономірності та художню цінність селянських паперових прикрас, поєднавши таким чином дитячий досвід митця в декоруванні оселі витинанками з професійним баченням художника-графіка. Саме поліхромні розеткові витинанки, які побутували в рідному селі майстра, стали першими зразками для наслідування. Василь Корчинський розвиває структури традиційної орнаментики у витинанках з рослинними та тваринними зображеннями. Розлога, соковита композиція творів «Квітка Поділля» (2002), «З дитинства», «Королівські півні» (2001), «Ранок», «Мамі» (2004) є прикладом авторського переспіву мотиву «вазон». Домінуюча вертикаль у витинанках «Українська ніч», «Пасхальна» (2001), «Весільне деревце», «Весільна», «Квіти для мамі», «Смоковниця» (2004) запозичена з відомого мотиву «дерево життя».

Орнаментальні композиції дизайнерки Лілії Стельмах є зразком професійного відбору, опрацювання форми, ритму та пластики. Виконані художницею 1996 року одинарні двоосьові витинанки «Шовкова травичка», «Рута», «Мелодія кохання», «Берегиня», «Кучерява», «Сині птахи», «Павучки» наділені народною образністю й асоціативністю (Іл. 5). Майстриня оперує двома-трьома досить простими елементами (плавні дугоподібні чи заокруглені форми), змінюючи їх розмір, щільність і нахил. Деколи тематичну лінію підтримує колір паперу. Глибокий зелений тон, м'які абрисы та розмірений ритм хвилястих ліній точно відображають назву роботи «Шовкова травичка». Симетричний злет пружних ліній твору «Сині птахи» віддзеркалений і горизонтально, формує динамічну концентровану композицію.

Живописець Світлана Байдукова обрала прикладом для наслідування одинарні білатеральні саїнські витинанки. Чіткими лаконічними формами художниця відтворює традиційні мотиви («Квітка з пташками», «Дерево», 2008).

У переважній більшості випадків використовується симетрія: дзеркальна одноосьова з вертикальною віссю симетрії, чотирьохосьова, обертова четвертого порядку, дзеркальна двоосьова (подаємо в порядку зменшення використання); зрідка зустрічаються стрічкова та

розеткова різновиди симетрії. Також кількісна перевага в цьому напрямі належить простим одинарним витинанкам.

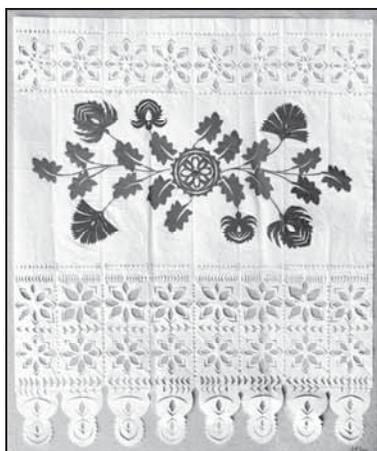
Для витинанки орнаментально-декоративного характеру притаманне відтворення традиційної народної витинанки, її композиційної структури, мотивів, стилістики шляхом безпосереднього передавання досвіду народних майстрів чи наслідування автентичних зразків. Підвищується якість технічної майстерності, ускладнюються прийоми виконання, витончуються деталі, збільшується кількість дрібних елементів. Твори позначені мінімальною видозміною форми, збереженням іконографії основних мотивів, їх поєднання та компоновання.

Загальним для всіх напрямів є продовження використання традиційно поширених у народному мистецтві мотивів: «дерево життя», «вазон», «берегиня», інтерпретація витинанкових зображень «баби», «козаки», «зірки», «хрестики». Домінуючими є рослинні мотиви та похідні від них форми. Тваринні й антропоморфні зображення виконано спрощено, умовно або шляхом декоративного наповнення їх внутрішньої площини.

Професійний відбір полягає у створенні композицій з виразною, продуманою структурою та в подальшому розвитку більш цілісних художніх прийомів, виокремлених із загальної маси паперового декору. Орнаментально-декоративний розвиток професійної витинанки спрямований на збереження унікальних засобів художньої виразності цього виду мистецтва та його етнічної приналежності.

*Дмитро Мимрик (в монашестві Дем'ян). Фіранка.
Папір, вирізування, пробійник, Тернопільська обл., 2000-ні.*

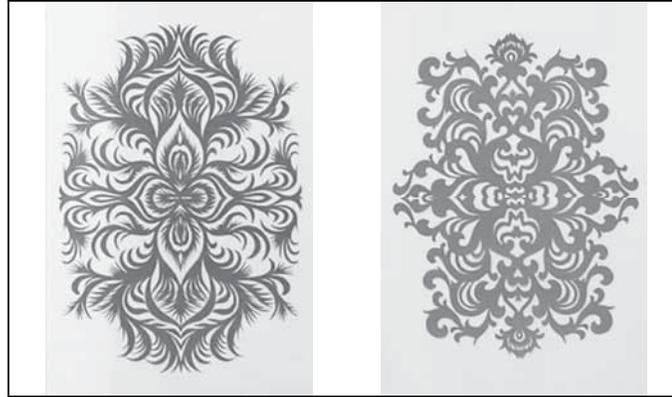
*Людмила Бабіч. Фіранка.
Папір, калька, витинання, аплікація, 40x30,
смт. Царичанка Дніпропетровської обл., 1993*

*Наталія Новоселя. Букет квітів.
Папір, витинання, аплікація, 40x30, смт.
Царичанка Дніпропетровської обл., 2009,
власність автора.*

*Оксана Цимбалюк.
Квітами красується весна.
Папір, витинання, 29х20, м.
Дунаєвці Хмельницької обл.,
2006, власність автора.*

*Лілія Стельмах.
Шовкова травичка. Рута.
Папір, витинання, 60х42, 1996,
м. Луцьк, власність автора*

ЛІТЕРАТУРА

1. Гагенмейстер В. М. Настіні паперові прикраси Кам'яниччини / В. М. Гагенмейстер. – Кам'янець-Подільський. – 1930. – 23 с.
2. Гоцуляк М. Подільська витинанка: повернення із забуття / М. Гоцуляк // Українська керамологія. – 2002. – № 2. – С. 66-73.
3. Дніпропетровська область. Народне образотворче мистецтво [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.regional.dp.ua/euroga/>
4. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – К.: Либідь. – 2005. – 280 с.
5. Кочережко Н. Витиначі / Н. Кочережко // Сонячні барви. – К. – 1978. – С. 32-40.
6. Некрасова М. А. Народное искусство как часть культуры. Теория и практика / М. А. Некрасова. – М.: Изобразительное искусство, 1983. – 344 с.
7. Петрова О. М. Мистецтвознавчі рефлексії. Історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ століття – початку ХХІ століття: збірка статей / О. М. Петрова. – Київ: Видавничий дім КМ Академія – 2004. – 400 с.
8. Станкевич М. Є. Українські витинанки / М. Є. Станкевич. – К.: Наукова думка, 1986.
9. Танадайчук С. Витинанки / С. Танадайчук // Народне мистецтво. – 2000. – № 3-4. – С. 48-49.
10. Танадайчук С. Декоративне мистецтво. Розпис, пластика, витинанка, писанка / С. Танадайчук. – К.: Видавничий дім Соборна Україна, 1998.
11. Танадайчук С. Дерево життя: символ витинанок села Саїнка Чернівецького району / С. Танадайчук // Народне мистецтво. – 2002. – №3-4. – С. 60-61.
12. Українське народне мистецтво: альбом [ред. колегія: Заболотний В. І., Рильський М. Т., Серєда А. Х. та ін.]. – К.: Мистецтво, 1967.
13. Живопис / [авт. тексту канд. іст. наук Б. С. Бутнік-Свієрський. Упор. Б. С. Бутнік-Свієрський (керівник), В. Г. Нагай, В. П. Самойлович]. – 1967. – 60 с.